

DOI: <http://doi.org/10.5281/zenodo.10820594>

Accepted: 09.03.2024

Sait Faik Abasıyanık'ın Fındık Adlı Kısa Hikâyesinin Marksist Eleştiri Bağlamında İncelenmesi

An Analysis Of Sait Faik Abasıyanık's Short Story *Fındık* In The Context Of Marxist Criticism

Yunus ACAR

Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi, Yabancı Diller Yüksek Okulu
yunus.acar@bilecik.edu.tr, ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1143-9281>

Özet

Bir bilim dalı olarak Edebiyat, bir yazarın eserinde oluşturulmuş açık ya da kaplı olarak gösterilen yapıları ve olguların oluşturduğu anlamları çözmek ve açıklamak çabası içerisindedir. Toplumun kullandığı dil onun kültürel özelliklerini yansıtan bir yapı bir kod haline gelmiştir. Edebiyat alanında verilmiş bir eserde kullanılan dil, toplumun kültürel altyapısının siyasi veya dönemin tarihsel bir yansımasına dönüşe bilmektedir. Marksist eleştiri, edebiyat yapıtlarında sosyal yapı, sınıf farkları, çatışan güçler arasındaki ilişkileri, toplumun ekonomik, politik, sosyal kurumlarındaki yansımalarını incelemektedir. Marksist eleştiriye göre toplumdaki yapıları somut hale getiren ise edebi metnin kendisidir. Bu çalışmada, Sait Faik'in *Fındık* adlı kısa hikâyesi ekonomik ve sosyal ilişkiler bağlamında Marksist eleştiri kuramına göre ele alınıp hikâyedeki karakterler aracılığı ile ekonomik koşulların yarattığı ilişkiler açıklanmaya çalışılacaktır. Bu çalışmanın amacı, *edebiyat* biliminin bilimsel ilkelerine bağlı kalınarak, Marksist eleştiri bağlamında eserde yer alan alt yapı ve üst yapı ilişkilerinin nasıl geliştiğini, yazarın toplumdaki genel ideolojiye karşı tavrını açıklanmaya çalışmaktır.

Anahtar Kelimeler: Fındık, Kısa Hikâye, Marksist Eleştiri, Sait Faik, Toplum.

Abstract

Literary science aims to explain the meanings created by the structures and phenomena shown explicitly or implicitly in an author's work. The language used by society reflects its cultural characteristics and has become a structure and code. The language used in a literary work can reflect the political or historical aspects of the society's cultural infrastructure. Marxist criticism analyses the social structure, class differences, and the relationships between conflicting forces, as

well as the reflections of economic, political, and social institutions in works of literature. According to Marxist criticism, the literary text itself concretizes the structures in society. This study analyses Sait Faik Abasıyanık's short story *Fındık* in the context of economic and social relations, using Marxist theory of criticism. The characters in the story are used to explain the relations created by economic conditions. The objective of this study is to analyze the substructure and superstructure relations in the work within the context of Marxist criticism and the author's attitude towards the general ideology in society, while adhering to the scientific principles of literary science.

Keywords: Fındık, Short Story, Marxist Criticism, Sait Faik Abasıyanık, Society

1. GİRİŞ

Dil insanlar arası iletişimi sağlayan bildirilerin tümünü oluşturur. Organik bir yapı içerisinde insanoğlundan bağımsız olarak gelişir. Tarihi boyunca birçok bilim dalının ve araştırmacının ilgisini çekmiş ve çekmektedir. Canlı bir varlık olarak dil her zaman yeni kullanımlar üretmektedir. Bu yeni kullanımlar yeni araştırmaları doğuracaktır. Bu noktada şu soruyu da cevaplamak gerekmektedir. Gerçekte gelişen dil midir yoksa dili kümülatif bir şekilde kullanan insanoğlunun düşünce yapısının her geçen gün değişmesi ile dilin bu yeni düşünceye kendini adapte etmesi gerekmiştir.

Bilgi birikimi insandan insana değişebilen bir özellik olduğu için dilin kullanım amaçları ve şeklide kişiden kişiye değişim gösterebilmektedir. Fakat dili sadece kişisel bir etkinlik olarak ele aldığımızda bile, dilin diğer insanlar arasındaki iletişimin can damarı olma özelliği yadsıyamayacağımız bir gerçek olup, dili toplum ile ilişkili bir konumda incelemek gerekmektedir. Bu durumda dil hem bireysel bir bilinç hem de toplum tarafından kabul görmüş kodların bir bütünü olan sosyal bir yapı olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu bireysel teklik, toplumsal bütünlük ve bunların birbiri ile olan etkileşimleri çevresinde dil birçok farklı açıdan incelenebilir. Bu incelenebilirlik olgusunda edebiyat ilk sırada yer almaktadır. Dilin kendisini hissettirdiği en önemli alan edebiyattır. Edebiyat alanında yaratılan bir eserde toplumsal izleri bulmak kolaydır.

2. Sait Faik Abasıyanık ve Toplum

Edebiyatın konusu insandır. İnsan her türlü iletişim için dili kullandığı için bir edebiyat eserindeki toplumsal kodların edebiyatta da yer alması kaçınılmazdır. Çünkü edebiyat dili bir araç olarak kullanılmaktadır. Bu yüzden insanı yüceltmeyi hedef alan edebiyat alanında eseri yaratan da toplumun bir parçası konumundaki yazardır. Toplumun bir parçası olarak yazarın toplumda gördüğü, olmasını istemediği ya da olmasını istediği durumlar edebiyat eserine yansımaktadır.

Yaratılan her eser karşılıklı bir etkileşim yaratmaktadır. D'Arthez'e göre, sanat "...Yoğunlaştırılmış doğadan fazla bir şey değil. Fakat bu yoğunlaştırma hiçbir zaman biçimsel değildir; tersine, içeriğin, bir durumun toplumsal ve insani özünün mümkün olduğu derecede şiddetlendirilişidir" (Lukas, 1977: 83). Diğer bir deyişle yazar toplumda gördüğü bir rahatsızlığı eserinde konu yapar. Böylece toplumdaki bir durum bireyi, yani yazarı etkilemekte, yazar ise bir tedavi gibi eserini ortaya koymakta ve toplumu etkilemektedir. Edebiyat eserleri toplumun maddi ve manevi varlıkların zaman ve mekândan soyutlanarak tek çatı altında kullanılmamasına olanak vermektedir.

16. Yüzyıl'da Avrupa'da, Reform ve Rönesans'ın etkileriyle başlayan modernist hareketin toplumsal yansıması, insanın ön palanda tutularak hümanist bir bakış açısı ile üstünlüğünün kabul edilmesi ve aydınlanma düşüncesinin getirdiği, aklın ve bilimin önderliğinde, insan hayatını geliştirerek ona daha iyi bir hayat vadetmektedir. Fakat verilen vaatlere ulaşamayınca toplum bir buhrana düşmüştür. Çünkü modernizm özellikle dünya savaşlarından sonra insanın gelişmesini değil, aslında insandan beslenen, insanı ezerek, onun varlığını yok eden bir yapı haline gelmiştir. "Modernizm, Batı'da sosyal hayata, bilime, insanlığın toplumsal örgütlenmesine hâkim olurken, sanat ve edebiyatta ortaya çıkan modernist tavır, modernizmin ürettiği değerlere ve gerçeklik anlayışına tam ters istikamette gelişir." (Kurt, 2011: 1464). Modernizm ile sanatçı geleneksel olanı farklı bir bakış açısı ile ele alır. Eserlerde sıradan ve genel olan ele alınmaya başlanmıştır. Soylu sınıfının edebiyattaki üstünlüğü hem tema hem de biçim yönünden değişmiştir. Eserlerdeki kahramanlar günlük işler yapan insanlar olmuş, konular ise onların sıkıntılarına dönüşmüştür.

Sait Faik eserlerinde sıradan insanın günlük sorunlarına yer veren yazarlardan birisidir. Türk edebiyatında Sait Faik'le birlikte kısa hikâyecilik anlayışı, teknik açıdan ve üslup açısından önemli bir değişikliğe uğramıştır. Bu durumu Cevdet Kudret şu şekilde ifade eder.

"Sait Faik'in yazı yazmaya başladığı 1930'lu yıllarda Maupassan, Çehov ve Gorki tekniğine bağlı, klasik hikâye türü kullanılmakta idi. (Bekir Sıtkı Kunt, Memduh Şevket Esendal, Sabahattin Ali vb.). Bunların hepsi belli bir konu çevresinde gelişen, başı, ortası, sonu belli kurallara bağlı; genellikle sürprizli bir sonuçla biten hikâye geleneğini sürdürüyordu. Gerçekçi oldukları için kendi kişiliklerini geriye çekerek, olaya karışmamak, nesnel olmak çabasında idiler. Sait Faik işte böyle bir ortamda, kendi kişiliği ile hikâye kişilerini birleştiren, onlarla birlikte yaşayan başka bir teknikle çıktı ortaya." (Kudret, 1990: 93).

Sait Faik toplumdaki durumu bütün çıplaklığı ile sergilemektedir. Modernist sanat anlayışının önemli ilkesi olan gerçeklik eserde kendisini yazarın kendi dünya görüşünü anlattığı bir düzlem olarak göstermektedir. Henry James'e göre, yazar, sosyal yaşamın "verilerini" analiz eder ve

yaşamın özüne ait nitelikleri belirler (Zeraffa, 1973: 36). Bu yüzden eserlerinde idealize edilmiş bir dünya görüşü sergileyen Sait Faik, *Fındık* adlı eserindeki kahramanlar gibi aynı toplumda yaşamış ve aynı acıları paylaşmış bir fert olarak kendisini görmektedir. Sait Saik bu durumu “*Bugünkü hikâyemizde bana öyle geliyor ki okuyucu ile yan yana gibiyiz. Okuyucumuz kahramanımız, bazen de kahramanımız kendimiz*” (Abasıyanık, 1980: 150) şeklin de ifade etmektedir. Bu durumda Sait faik *Fındık* adlı eserinde okura bir bilgi vermek ya da estetik bir değer anlayışı aşılacak durumunda değil onlardan biri olarak toplumda yaşanan değişimlerin bireyüstündeki etkilerinin ve kaybolan değerlerin önemine dikkat çekmektedir.

Sait Faik Modern Türk hikâyeciliğinde önemli eserler ortaya koymuş ve kendisinden sonra gelen yazarlar için de sahip olduğu yenilikçi tavrı ile bir ilham kaynağına dönüşmüştür. Sait Faik “Çehov tarzı” (Korkmaz, 2006: 332) olarak adlandırılan, hayatın bir kesitinin verildiği, olay örgüsünün önemini yitirdiği tarzdaki eserleri Türk edebiyatına kazandırmıştır. Bu yüzden hikâyelerinde genel olarak toplumdan insan manzaralarını işlemeyi seçmiştir.

Sait Faik’e göre her şey sevgi ile başlar, bu yüzden eserlerinde sevgi bir insana ya da hayvana yönelebilmektedir. Eserlerinde toplumda gördüğü sevgisizliğin nedenlerini açıklamak adına, sıradan insanların sıradan bunalımlarını anlatmaya çalışmıştır. Sıradan insanın toplumsal düzen içerisindeki yerini, sistemin güvenilmezliğini ve adaletsizliğini yansıttığı için eserleri Marksist eleştiri ile ele alınabilmektedir. Eserlerinde yansıttığı durumu kendisinin de yaşamakta olduğu hayat olarak ifade etmektedir.

Sait Faik’in, hikâyelerinde küçük burjuva sınıfının insan dramlarını gözler önüne sermek için, sıradan insanları, balıkçıları, emekçileri kendisine kahraman olarak seçtiği görülmektedir. Ağırlıklı olarak kullandığı tema sevgiden kaynaklanan yaşama sevincidir. Fakat toplumda yükselen değerler, yarattığı kahramanlara ters gelmektedir. Bu yüzden, Sait Faik eserlerinde insanın toplumsal sorunlarına ulaşarak, onların evrensel yönlerini dile getirmeye çalışmıştır. Çünkü toplumdaki modernizim;

“insanlığı içinde bulunduğu bağnazlıktan, hurafelerden; geri kalmışlıktan kurtarmayı amaçlayan, toplum bilimlerinde insan uygarlığının genellikle sanayileşme ve laikleşme aracılığıyla uğradığı ekonomik, siyasal ve toplumsal bir dönüşümdür ve ilerleme olgusunu temel alarak insanlığın gittikçe daha iyi ve üstün amaca doğru hareket [idir]” (Kale, 2002:32)

Sait Faik geleneksel olana sahip çıkarak, eserlerinde modernizim karşıtı bir tutum sergilenmektedir. Hikâyelerinde doğa ve toplum yapısını karşı karşıya getirerek, toplumun değer yargılarının yanlışlığını açık bir biçimde gözler önüne sermeye çalışmıştır. Toplumdaki yapıyı

gözler önüne sererken modernizm karşıtlığı her açıdan hissedilmektedir. Yeni oluşan Türk toplumundaki değişen değer yargılarının yarattığı, paranın ve çıkarın ön planda tutulduğu toplum anlayışının karşısına, doğayı koyarak, yapay ve gerçek değerler arasındaki ilişkileri vurgulamaya çalışmıştır. Toplumsal çelişkileri gösterirken öfkeli bir tavır bulunmaktadır. Çünkü karamsar bir tablo çizerken, değişimin geri döndürülemez bir hızla gerçekleştiğini bilmektedir. Bu yüzden doğanın naipliği ve karşılıksız sevgiye dayanan ilişkisinin karşısına şehir hayatının yozlaşmışlığı, dönüşümün sembolü haline gelen paranın metalaşmasını ve bireyin toplum algısına bağlı olarak değişen düşüncelerini getirmektedir. Sait Faik'e göre yeni toplumda yaratılan düşünce, insanın her türlü insani ögesinden kopup, her şeyini kaybettiği bir toplum düzenini ortaya koymaktadır.

Fındık adlı kısa hikâyesi, toplumda yaşanan çelişkileri vurguladığı için Marksist eleştiri yöntemi ile incelenebilir. *Fındık* adlı hikâye, Sait Faik Abasıyanık'ın 1954 yılında yayınlanan *Az Şekerli* adlı hikâye kitabında yer almaktadır. Eser, yazarın vefatından kısa bir süre sonra yayınlanmıştır. Yazarın rahatsızlandığı dönemde hatırladığı gençlik ve çocukluk döneminin özlemlerinin izlerini taşımaktadır. Sait Faik'in *Fındık* adlı hikâyesi kısaca şu şekildedir: yaz başlangıcında bir kasabada, kaymakamın emri ile rutin olarak gerçekleşen köpek itlafı yapılmaktadır. Hikâyenin kahramanı olan Fındık bir köpektir. Köpeği zehirlemek için görevli olan işçi "zehirci" olarak adlandırılmaktadır ve ne yaptıysa Fındık'ı zehirleyememektedir. Fındık ile çöpçü Mehmet arasında karşılıksız sevgiye dayanan bir ilişki bulunmaktadır. Bunu bilen zehirci, çöpçü Mehmet'ten Fındık'ı zehirlemesini ister. Fakat çöpçü Mehmet bunu gerçekleştiremez ve işten kovularak, köyüne geri döner.

Plehanov, Marksist kuramı, tarihsel olarak yaşanan sınıf çatışmalarının yarattığı estetik anlayışın üzerine inşa etmiştir. Ona göre kişilerin sahip oldukları üretim biçimi ve ait oldukları sosyal grup onların estetik anlayışlarını etkilemektedir. Sosyal sınıfı değişen bir bireyin beğenileri de buna bağlı olarak değişiklik göstermektedir. Plehanov'un Marksist kuramı, "*edebiyat ve sanat toplumsal yaşamın aynasıdır*" (Plehanov, 1962: 176) şeklinde özetlediği söylenebilir. Toplumdaki değer yargılarını ön planda tutan *Fındık* adlı kısa hikâye kahramanların yaşadığı durumların nedenlerinin açıklanabilmesi için Marksist eleştiri kuramıyla incelenebilir. Çünkü eserde ekonomik şartların zorunlu kıldığı durumlar karşısında verilen tepkilere yer verilmiştir.

3. Fındık Adlı Eserin Marksist Eleştiri Bağlamında İncelenmesi

Marksist eleştiri kuramının temelinde, Marks, Engels ve Plehanov'un yaptıkları çalışmalar yer almaktadır. Marksist eleştiri, Lukas'ın bütünsellik kavramına dayanarak, toplumdaki hiçbir sosyal yapının tarihsellik ile ele alınmadığı sürece anlam kazanamayacağını ve kavranamayacağını ifade etmektedir (Connerton, 1976: 12).

Marksist eleştiri, ekonomik nedenlerin, yani üretim şeklinin sanatın gelişmesinde önemli bir rol oynadığı düşüncesine dayanmaktadır. Diğer bir deyişle sınıflar arası bir çatışmaya dayanmaktadır. Marks'a göre üretim gücü ile üretici güç arasındaki ilişkilerin yarattığı durumlar olarak tanımlanabilir (Tunalı, 2003: 16-17). Üretimi yapan işçi ya da burjuva sınıfı ile adlandırılan sınıf ekonomik yapının üretim gücünü oluşturduğu için alt yapı olarak adlandırılır. Fakat üretim araçlarına sahip olan yapı ise o toplumdaki üst yapıyı oluşturmaktadır. Diğer bir deyişle Marksist bakış açısı ile ifade edecek olursak, üst yapıyı kapitalistler oluştururken, alt yapıyı ise sadece emek güçlerinden başka satabilecek bir şeyleri olmayan proletarya oluşturmaktadır.

Sait Faik eserini alt yapı ve üst yapıyı oluşturan toplum üzerine kurmuştur. Eser toplum ile toplumdan kopuk, onunla hiçbir ortak değeri paylaşmayan Fındık ile çöpçü Mehmet ve zehirci ile kaymakam arasında yaşanan çatışmayı anlatmaktadır. Bu çatışmada, çöpçü Mehmet alt yapıyı oluştururken, toplumun üst yapısını gösteren karakterler ise zehirci ve kaymakam olmaktadır. Mehmet alt sınıfta verebileceği tek şey olan çalışma gücü ile para kazanmaya çalışan bir bireydir. Onun köylüsü olan "zehirci" ise ondan daha yüksekte bir konumdadır. Ama oda emir kuludur. Kendi değer yargılarına göre değil kendi üstü olan işverenin emirleri doğrultusunda hareket etmektedir.

Toplum arasında oluşan çatışmayı daha eserin ilk cümlesinde görmekteyiz. "*Fındık bizim köyün yedisinden yetmişine kadar bütün kendini büyük görmeyeniyle ahbaptır*" (Abasıyanık, 2016: 63). Fındık adlı köpeğin, hikâye kahramanı olarak seçilmesinin sebebi, doğal olarak metalleri kullanmayan bir yapıda olmasından kaynaklanmaktadır.

Sait Faik'in ideoloji ile değişen ve toplumda bireyi diğerlerinden ve kendinden ayıran, yabancılaştıran unsur olarak gördüğü durum: ideolojiye uygun hareket eden bireylerin yarattıkları durumlardır. Çünkü "kendisini büyük gören" bir kişi toplumun verdiği rollere uygun olarak hareket ettiği için doğal olandan, eserde Fındık olarak ifade edilebilir, uzaklaşmaktadır.

Antonio Gramsci toplumdaki üst yapıyı, sivil toplum ve devlet olarak iki düzlemde ele almaktadır. Sivil toplum, din, eğitim sistemi ve aile gibi kurumlardan meydana gelirken egemen sınıfın ideolojisini düşünsel olarak var eder. Devlet, iktidar sahibi sınıfın bir yansıması olarak güce dayalı dayalı denetim mekanizmaları olan polis ve hukuk sisteminden oluşmaktadır (Ransome, 2011: 201). "*Halk köpekleri saklar*" (Abasıyanık, 2016: 63) ifadesi ile doğal olan ve doğaya ait olanın samimiyetinin toplumdaki en alt sınıf tarafından hala korunduğunu göstermektedir. Doğal olan geleneksel olanın ifadesidir. Bu durumda halk kendi inanç ve öğretileri doğrultusunda bir canlının hayatını kaybetmesini istemediği için dini bir bakış açısına sahiptir. Marksist açıdan baktığımızda bu durum alt yapının din ve geleneklere sahip çıkması olarak algılanabilir. Bu durumda halk

yöneticilerin verdiği emirleri hiçe sayan bir itaatsizlik içerisinde. Bu durum bir çatışma yaratmaktadır.

Her ne kadar halk kendi öğretilerine sahip çıkıp, doğal olan yani diğer bir deyişle üst tabakanın kural ve ideolojilerine uymayan bir yapı olarak köpekleri korusa da yöneten sınıfın meta egemen hayat tarzına uyan bireylerinde sahip oldukları alt sınıf görüşlerine rağmen, değişim göstererek üst yapının ideolojisine uygun hareket ettikleri de görülmektedir. “Belediye köpek başına 1,5 papal verir” (Abasıyanık, 2016:63) ifadesi ile toplumdaki değişim olan metalaşma gösterilmektedir. Bu durum devlet ideolojisinin uygulanması için gerekli hükmü veren ve uygulayan mekanizmaların oluşumudur. Köpeklerin ölümünden para kazanmak olgusu ile kendi hayatını sürdürmeyi amaçlayan birey aldığı emirler doğrultusunda kelle avcılığı yaparak toplumun ideolojisini uygulayan bir unsur olarak yer almaktadır. Yaptığı iş insan olarak kendisine ve ait olduğu sınıfa göre ne kadar yabancı olsa da toplumda ideolojinin yerleşmesi için yaratılan meta olarak paranın kullanılması ve elde edilmesi gerekmektedir. Ancak bu şekilde birey varlığını devam ettirebilir. Aksi takdirde birey yaptığı işin kendi değer yargılarına uymadığını söyleyecek olur ise metanın kaybı olarak adlandırılan, işten atılma ile karşı karşıya gelecektir.

Var olan statünün korunması adına atılan her adım ya da gerçekleştirilen her hareket ideolojinin yerleşmesi ya da yayılması olarak adlandırılacaktır. Eserde alt sınıfın değer yargılarından vaz geçerek, var olan toplumsal ideolojinin tercih edildiği durum olarak, zehircinin köpekleri öldürmenin dini açıdan günah olduğunu bilmesine rağmen kendisine yaptığı işi meşrulaştırmak adına yaptığı telkinde görülmektedir. “köpeklerin hesabını o verecek değildir. Bütün hesabı kaymakam bey verecekti” (Abasıyanık, 2016 :65). Zehirciye verilen görevi yerine getirmesi, ideolojiye uygun olarak hareket ettiğini göstermektedir ve bunu varlığını devam ettirebilmek için gerekli olan parayı elde etmek amacıyla yapmaktadır. Ancak aldığı emirler doğrultusunda işi sorgulamadan yaptığından, sonuçlarını emrin geldiği yere göndermekte olduğu görülmektedir. Fakat kaymakamda ideolojinin uygulanmasında kullanılan bir unsurdur. Oda bir insan olarak toplumda kendisine bir yer edinmiş ve bu yeri koruya bilmek için kendisine bildirilen emirleri yerine getirmek zorunluluğunu hissetmektedir. “Kaymakam Bey ruzumahşerde vereceği hesap yekûnunu kabartmak için öyle ustaca hareket etti ki bazan kendisine bu kadar itimat gösteren köpeğin itizarını görmemek için kaçıp giderdi” (Abasıyanık, 2016: 65) ifadesi ile kaymakamında ideoloji uğruna bir harekette bulunduğu görülmektedir. Fakat bu hareket, kendini yaptığı işe yabancılaştırmaktadır. Zaten köpeklerin itlafi var olan toplumsal yapının zarar görmemesi gerekliliğine dayandığı için kendisine işvereni, yani devlet tarafından gelen emri uygulamak zorunluluğu doğurmaktadır. İşin yapılması için kendisine uygulanan dayatmanın aynısını oda kendi altında bulunan çalışanlara “İşinden gücünden olursun” (Abasıyanık,2016, s:65) diyerek uygulamaktadır. Bu durumda birey istemese de ideolojinin gerekliliğine uygun olarak kendi özgür iradesinden vazgeçerek, “özne” durumundan çıkarak, ideolojinin uygulanmasında kullanılan bir

“nesne” diğeri bir değişle meta haline gelmektedir (Smart, 1976: 169). Bu durum Marksist eleştiri bağlamında, bir malın üretiminde kullanılan her türlü makinenin üretim aracı olarak adlandırılması durumunu, nesne haline gelmiş insanın emeğini de bir üretim aracına dönüştürerek, verilen her tür hizmetin üretim aracı olarak adlandırılmasını göstermektedir.

Marksist ideolojide mülkiyet toplum normlarında bir hayat tarzını belirleyen ideolojinin sınırladığı ölçüde gerçekleşen bir meta değişimi olgusudur. Çöpçü Mehmet’te evi barkı olmadan toplumda yaşamaktadır ve ne kasabada ne de köyünde bir varlık sahibi değildir. “*Burada kazandığı parayla köydekiler de geçiniyor, kendisi de serin ağaç altlarında denize karşı uyku kestirebiliyordu. Bazı evlerden yemek bile veriyorlardı*” (Abasıyanık, 2016: 66). Oda fındık gibi sokaklarda sabahlamakta ve verilen yiyeceklerle karnını doyurmaktadır. Bu durumda köydeki ailesinin de bir mal varlığı olmadığı anlaşılmaktadır. Toplumda değişen ve paranın hükümdarlığında gelişen ideolojinin üretimin merkezi konumundaki köye kadar yayıldığına bir göstergesini oluşturmaktadır. Mehmet’in “*El elinde, güneş altında yarı aç çalışacak*” (Abasıyanık, 2016: 66) olması toprak temelli, kendisine yeten üretim sistemi yerine para temelli toplum yapısının geliştiğinin ideolojiye uygun insan nesnelere emeklerinin karşılıklarını almadan üretimin bir aracı olarak kullanıldığını bir göstergesini oluşturmaktadır. Her ne kadar ailesi temel ihtiyaçlarını karşılayabilecekleri köyde ikamet etseler de orada bile hayatlarını sürdürme için Mehmet’in gönderdiği paraya ihtiyaç duymaktadırlar. Köydeki durum kasabadakinden çok daha kötüdür. Çünkü yaşadıkları toprak başkasına aittir ve ürettikleri iş gücünün karşılığını tam olarak alamamaktadırlar. Bu yüzden Mehmet’in gönderdiği paraya gereksinim duymaktadırlar. Fakat kasabada Mehmet hem karnını doyurmakta hem de kendisinin yaptığı işe uygun görülen ücreti almaktadır. Ama her iki durumda çalışan üretiminin karşılığını tam olarak alamamaktadır. Çünkü Mehmet’in “*ekip biçeceği, dört beş ceviz ağaçlı bir tarlası olmasına şunun şurasında on sene kalmıştı. Daha elli yaşındaydı*” (Abasıyanık, 2016: 66). Yaşı ilerlemesine ve hala çalışıyor olmasına rağmen hiçbir taşınmazı bulunmamaktadır. Marksist eleştiri bağlamında köyde yaşanan durum ve şehirde yaşanan durum ifade edildiğinde köydeki durumun köleci bir bakış açısına sahip özgür insanların üretime katıldığı toprak bazlı bir üretim sistemi şeklinde ifade edilebilirken, şehirdeki durumun ise yaptırım güçlerine dayalı bir sistem oluşturduğu görülmektedir. Çünkü tarih boyunca, ilkel toplumdan, köleci topluma daha sonra da toprak, güç ve askere dayalı toplumlara doğru bir hareket izlenmektedir (Kolcu, 2015: 49). Fakat bu harekette üretici güç hiçbir zaman emeğinin karşılığını alarak insana yakışır bir biçimde yaşayamamıştır. Bunun sebebi her üretim biçiminde metalaşan olguların insan hayatının önüne geçmesi hatta insanın metalaşması durumudur.

Marksist eleştiriye göre toplum bir yanlısamadır. Edebiyat kendisini sanatsal bir ifade biçiminde kendisini gösteren bir ideolojidir. Yani, edebiyat eserleri, tarihsel olarak egemen sınıfın değerlerini yansıtan ideolojilerinin bir ifadesidir. Edebi eserlerin gerçekliğe ulaşamamalarının sebebi ideolojik

olarak gelişen ‘yanlış bilincin’ gerçek olarak kabul edilmesidir (Eagleton, 1984, s: 28). Bu yüzden toplumdaki bireyler kendi yarattıkları gerçekliklerin gerçekten var olduklarına inanmışlardır. Bu gerçek olmayan gerçeklikten bireyin kendisini arındırması gerekmektedir. Çünkü toplumun yaşadığı gerçeklik bir ideolojiyi bireye dayatmaya çalışmaktadır (Geuss, 1981: 3). Dayatılan bu görüş bireyin yabancılaşmasına neden olmakta ve olması gerekenden farklı bir hayat yaşamaktadır. İnsan kendi yarattığı bu sosyal çevre içerisindeki olguları gerçek gibi kabul etmektedir. Diğer bir deyişle yapay olarak oluşturulan olguları gerçek olarak kabul edip, onlara inanarak inançlarını metalaştırmaktadırlar. Fakat metaların kendi yaratımları olduklarını unuturlar. Marksist eleştiride, gerçeğin, yaratılmış gerçekliğin yerine tercih edilmesi durumudur.

Sait Faik, yazar olarak toplumdaki yanılığını ve toplumun içinde bulunduğu gerçek dışı hayatı gösterebilmek için eserinde doğa ile toplumu karşılıklı bir ilişki içerisine sokmaktadır. Hayat gelişip değiştikçe insan, insan olma özelliklerinden vaz geçerek yeni bir form oluşturmakta ve bu formu giderek gerçek olarak kabullenmektedir. Toplumda kabul gören en genel yargı paranın üstünlüğüdür. Bu durumun bir yanılığı olduğunu göstermek için Sait Faik, sadece iki karaktere isim vererek gerçekleştirmeyi amaçlamıştır. Hikâyede Fındık ve çöpçü Mehmet’in isimleri geçmektedir. Diğer kahramanlardan yaptıkları işlerin adı ile bahsedilmektedir. Adı olan kahramanlar toplumun değer yargılarını benimsemeyerek doğada olması gereken gerçekliğe göre hayatlarını sürdürürlerken, zehirci ve kaymakam ise toplumda edindikleri ve onlara dayatılan rollere uygun olarak hayatlarını toplumda var olan paranın metalaştığı bir ideolojiye uygun yaşamaktadırlar.

Sait Faik’in isimlerini kullandığı karakterler olan, Fındık ve çöpçü Mehmet aslında toplum tarafından reddedilen bir düzlemde bulunmaktadırlar. Fındık bir hayvan olduğu için çöpçü Mehmet ise ulaşamadığı için toplumun en genel değer yargısı şekline dönüşmüş olan parayı kullanmamak, kullanamamaktadırlar. Toplumun dışına itilerek kendi sahip oldukları değerleri yaşamalarına izin verilen bu karakterler, hikâye düzleminde birbirleri ile özdeş bir yapı oluşturmaktadırlar. Bunun sebebi her ikisinin de geçe dışarıda uyuyarak, diğer insanlardan gelen yiyecekler ile karşılık beklemezsizin hayat sürmeleridir. Bu karşıtlığın ve toplumda yaşanan illüzyonun gerçek dışılığını vurgulamak için Sait Faik, Fındık karakterinin tasvirini bir insandan bahsedencesine sevgi dolu bir şekilde yaparken, zehirci karakterini tasvir ederken onu canavarlaştırmaktadır. Fındık tasviri eserde su şekilde yer alır:

“Fındık bizim köyün yedisinden yetmişine kadar bütün kendini büyük görmeyeniyle ahbaptır. Fındık tekir kedi renginde bir kurt köpeği ile av köpeği piçidir. Aşk mahsulü olduğu için güzel olması lazım gelir amma güzel değildir. Büyük, kalın kuyruğunu oynatarak, kahverengi gözlerini kırparcasına yanınıza yaklaştığı zaman kafasını okşamazsanız şayanı hayret bir adamınız, demektir. Bu kadar sevilme ihtiyacıyla kendine yaklaşan bir

hayvanı reddedebilmek için insanın ömründe hiç âşık olmaması, hiç sıkıntı çekmemesi, hiç kalp yumuşaklığı nedir bilmemesi lazım gelir” (Abasıyanık, 2016: 64).

Alıntıdan da görüldüğü gibi Fındık’ın tek amacı sevmektir, karşılık beklemezsizin hayatını sürdürmektedir. Aynı zamanda Fındık bir aşk meyvesi olmasına rağmen çirkindir ama duygu sahibi olup onları gerektiği gibi gösterebilen her insanında dostudur. Doğal hali ile bir canavar gibi gösterilmesi gereken bir köpek bunun tam tersine sevimli ve dost canlısı olarak gösterilmiştir. Fakat insan hayvandan daha üstün olarak nitelendirilmesine rağmen metalaşarak paranın egemenliğine girmiş ve ideoloji uğruna duygularını kaybetmiştir. Bu insanın karşılığı olarak eserde zehirli verilmektedir. Sait faik zehirliyi şu şekilde tarif eder:

“Gözleri patlaktır. Ellerinin parmakları hit, yusuvarlak, ıskarmoz gibidir. Burnu eğridir. Dişleri çürük, ağzı karanlıktır. Yalnız bir tek zehirliye yakışmayan hali vardır. Azametlidir. Kravatlıdır. Oldukça temiz giyinir. Pantolonu yatak altı ütüsü olduğu pek belli ol-masına rağmen ütülüdür ya! Kravatının sarısı ile yeşili pek caşcaşlı olmasına rağmen kravatlıdır ya!” (Abasıyanık, 2016: 64).

Pantolonunun ütülü oluşu ve kravat takması bu adamın yaptığı iş bakımından diğer işçilerden farklı olduğunu göstermektedir. Yani işinde yükselmiş ve sahip olduğu duygulardan vaz geçerek nesne konumunda toplumda bir yer edinme çabasını sürdürmektedir. Ağzı ve elleri hakkında yapılan tasvirler ise bu şekilde yaşayan insanın bir canavar gibi görülmesine sebep olmaktadır. Sait Faik zehirli karakteri ile toplumda onun gibi iyi giyinmesine rağmen, ideolojinin fikrini taşıyan insanların canavarlaşmasından bahsetmektedir. Hatta Sait Faik eserde bu adamı “*Tıpkı Doseldorf canisi gibi*” (Abasıyanık,2016: 64) diye benzeterek onları toplumun yarattığı bir canı olarak tanımlamaktadır. Bu adamlar verilen vazifeleri kaybedecek çok şeyleri oldukları yani meta olarak para ile var oldukları için eksiksiz bir biçimde yerine getirirler. Bu yüzden gerçekten bir şeyler yaptıklarına ve başardıklarına olan inançları yüzünden kendilerini diğerlerine göre “büyük” (Abasıyanık, 2016: 64) görme eğilimindedirler. Kendisini büyük olarak görenler ise hayata samimiyetsiz bir yakınlık ilişkisi kurarlar. Bir köpeğin karşılıksız dostluğunu kazanamayan bir insan toplumdaki ilişkilerinde de zayıf ve yüzeysel kalır. Bunun sebebi toplumun bireyin yapması gerekenleri kodlar halinde temellendirmesidir. Toplumun ekonomik koşulları değişerek, insanın bu koşullara uyması beklenmektedir. Mesela karnını doyurmak basit bir ihtiyaçken toplumda bu durum metalaşan para ile özdeş bir konuma gelmektedir. Kısacası paran olduğu kadar karnını doyurabilirsin ya da paran yoksa hiçbir şeyin yoktur ifadesi bireye empoze edilir. Böylece para kazanmak için birey kendi hayat tarzını değiştirerek kendisi de bir metaya dönüşür. Çünkü para için üretim ya da hizmet sektöründe yer alması gerekmektedir. Eğer bu normların dışında yaşanırsa birey toplumdan uzak tutularak, bir nevi hayattan koparılacaktır. Bu durum köpeğin toplum tarafından öldürülmek istenmesi ile aynı durumu yaratmaktadır. Çünkü köpek doğada yaşayan ve

toplumun normlarına uyum sağlamayan bir yapı oluşturmaktadır. Verilen bir görevin yerine getirilmemesi durumu yine aynı şekilde cezalandırılmaktadır. Toplumda meta olan para tamamen iş ya da hizmet karşılığında verilir hayatın devamlılığını sağladığı için yaşam olarak görülmekte ve yerine getirilmeyen emir ise yine para karşılığı verilen emeğin son bulması yani işten çıkarılma ya da diğer bir deyişle ölüm cezasına dönüşmektedir. Sait Faik, eserinde çöpçü Mehmet'in, bir ikilem yaşaması için zehircinin Fındık'ı öldürmesini istemesi durumu ile karşı karşıya bırakmaktadır. Mehmet aralarında sevgiye dayalı bir dostluk ilişkisi geliştirdiği Fındık'ı öldürmesi karşılığında işini yapmaya devam edebilecek ama öldürmezse işten kovulma ikilemi ile karşılaştığında, toplum hayatında meta olarak sahip olduğu hiçbir şey olmadığı için diğer bireylerden özgür bir biçimde davranarak Fındık'ı öldürmemiş ve toplum ideolojisini reddederek sevginin ve insan değerlerin üstünlüğünü göstermeyi amaçlamış ve işinden kovularak bir köpek gibi tekmelenmiştir. Çünkü çöpçü Mehmet Fındık gibi doğal kalarak insanın özünde sahip olduğu değerleri kaybetmemiştir.

Sait Faik toplumda yer alan para ile duyguların yok olması durumunu yaratarak, Marksist eleştiri ile eserinde bulunan ve toplum tarafından uygulanan düzenin işleyişindeki sıkıntıları göstermek istemiştir. Böylece Marksist teori var olan yapı yerine yeni bir yapı kurup, bireyin doğru bir yapı oluşturmasında gerekli olan unsurların oluşturulmasında edebiyat eserlerinin rolünü gerçekleştirmeyi amaçlamıştır (Moran, 2010: 64). Çünkü Fındık adlı eser sadece toplumdaki durumu değil gerçekliğin yanılgısını ve nasıl olması gerektiğini gösteren bir konumda yapılmaktadır.

SONUÇ

Marksist eleştiri bir eserin yaratımına sebep olarak toplumdaki sınıf çatışmasını ve üretim sistemleri üzerine odaklanmaktadır. Bu bağlamda Sait Faik'in Fındık adlı eseri incelendiğinde, toplumdaki egemen ideolojinin dayatmalarına, yani diğer bir deyişle üretim biçiminden kaynaklanan çatışmaların ön planda tutulduğu tespit edilmiştir. Sait Faik, bu çatışmayı göstermek için toplumdaki değer yargılarını benimsemeyen, doğal insan özelliklerini koruyan çöpçü Mehmet'i yaratmış ve karşısına toplumun değer yargılarını benimsemiş, kapitalist sistemin bir kölesi olarak, meta peşinde kendi insani duygularından vazgeçerek, gelen emirleri para ya da işinin devamlılığını sağlamak için, kendi özgür iradesini hiç kullanmadan yerine getiren Zehirci'yi getirmiştir.

Marksist eleştiri, sanatın toplum için yapılması gerekliliğinin üzerinde durmaktadır. Bu yüzden eserlerde sıradan insanın hayatını anlatan öğelere yer verilmelidir. Sait Faik'in, eserinde halkın içinden gelen kahramanlar ile halkın günlük sorunlarına yer verdiği tespit edilmiştir. Konu olarak sıradan bir kasabadaki yaz günleri için sıradan bir iş olan köpeklerin kuduz mikrobunu yaymalarını

engellemek amacıyla öldürülmesini ve bu durumun çelişkilerinin insan üstündeki etkilerini kendisine konu edinmiş olduğu tespit edilmiştir.

Maksizm de karşı durulan tutum kapitalizm ve onun yarattığı gerçek olmayan insanın kendisinin yarattığı nesnelere metalaşarak insanın üstünde bir değer kazanması söz konusudur. Eserde, çöpçü Mehmet'in ilerleyen yaşına ve hep çalışmasına rağmen bir varlığa sahip olmaması toplumdaki para egemen kapitalist sistemin bir yansımasını oluşturmaktadır.

Marksist eleştiride, yazarın kişisel tutumu, toplumdan taraf oluşu, toplumun değer yargıları ve sahip olduğu dini inançlara eserinde yer vererek, yeni bir birey yaratılabileceğine olan inanışlarının, Sait Faik'in eserinde bulunduğu, tarafsız kalmadan kendi kişisel görüşlerini, Marksist eleştiri açısından vurgulandığı tespit edildiği edilmiştir.

KAYNAKÇA

Abasıyanık, S. F. (1980). Bütün Eserleri 10, Ankara: Bilgi Yayınevi.

Abasıyanık, S. F. (2016). Seçme Hikâyeler. İstanbul. Türkiye İş Bankası Yayınları.

Connerton, P. (1976). Critical Sociology: Selected Readings. New York: Penguin Books.

Eagleton, T. (1984). Edebiyat Eleştirisi Üzerine. (Çev. H. Gönenç). İstanbul: Eleştiri Yayınları.

Geuss, R. (1981). The Idea of a Critical Theory: Habermas and the Frankfurt School. Cambridge: Cambridge Uni. Press.

Kale, N. (2002). Modernizmden Postmodernist Söylemlere Doğru. Doğu Batı Dergisi, 19,29-49.

Kolcu, A. İ. (2015). Edebiyat Kuramları. Erzurum: Salkımsöğüt Yayınevi.

Korkmaz, R., (2006). Yeni Türk Edebiyatı El Kitabı. Ankara: Grafiker Yayınları.

Kudret, C. (1990). Türk Edebiyatında Hikâye ve Roman III. İstanbul: İnkılap Kitapevi.

Kurt, M. (2011). Modernizm ve Gerçeküstüculük Bağlamında Sait Faik'in Son Hikâyeleri. Turkish Studies, 6/3,1463-1475.

Lukacs, G. (1977). Avrupa Gerçekçiliği. (Çev. M. H. Doğan). İstanbul: Payel Yayınları.

Moran, B. (2010). Edebiyat Kuramları ve Eleştiri. İstanbul: İletişim Yayınları.

- Moretti, F. (2005). *Mucizevi Göstergeler: Edebi Biçimlerin Sosyolojisi Üzerine*. (Çev. Z. Altıok). İstanbul: Metis Yayınları.
- Plehanov, G. V. (1962). *Sanat ve Sosyalizm*. (Çev. S. Mimoğlu, İstanbul: Sosyal Yayınları.
- Ransome, P. (2011). *Antonio Gramsci*. (Çev. A. İ. Başgöl). Ankara: Dipnot Yayınları.
- Smart, B. (1976). *Sociology, Phenomenology and Marxian Analysis*, London: Routledge and Kegan Paul.
- Tunalı, İ. (2003). *Marksist Estetik*. İstanbul: Kaynak Yayınları.,
- Zeraffa, M. (1973). *The Novel as a Literary Form and as Social Institution*. İçinde Elizabeth and Tom Burns (Eds.), *Sociology of Literature and Drama*. (s.35-55). Harmondsworth: Penguin Books.